

Potovanje v Ameriko

Milan Vidmar.

Kolodvor v Nottinghamu je pogreznjen v zemljo in pokrit s stekleno streho. Toda prah in saje industrijskega mesta ga vendarle polnijo. Ves Nottingham jih je poln. Če jih imaš dovolj, če jim poskušaš utesi, te na kolodvoru nadlegujejo do zadnjega trenutka.

Sonce je 28. avgusta neusmiljeno pripekalo. Bal sem se voznje. Dober teden prej sem si bil zastrupil želodec in posledice so me še tlačile. Vožnja v soncu po srednjeangleški ravnini proti Londonu ni obetala nič dobrega.

Nekaj minut po deseti uri smo odšli. Bogoljubov je takoj odprl svoj žepni šah in začel igro z menoj. Predsednik angleške šahovske zveze, ki naju je spremljal do Londona, je odprl svoj brevir. Starec je bil simpatičen, šaljiv mož. Duhovnik. Resničen duhovnik. Z brevirja mu je pa pogled pogosto zdrknil na najini mali šahovnici. Starec je bil pač tudi navdušen šahist.

Igral sem rad. Rad sem pozabil na želodec in vročino. Brez pažnje sem pač včasih, ko je Bogoljubov premišljeval, pogledal skozi okno. Videl nisem ničesar. Gledal sem namreč kot človek, ki se mu mudi in ki mu napeti živci ne dovoljujejo nikakega drugega zanimanja razen za smoter. Drugi dan zjutraj me je imela čakati doli na južni angleški obali velika ladja „Bre-men“. Mudilo se mi je v Southampton.

Bogoljubov si je grizel nohte in se nervozno prekladal po svojem naslanjaču. Končnica je bila izgubljena zanj. Jaz pa sem prisluškoval ropotu kretnic, ki mi je naznanjal bližino Londona. Ko sva zaprla po končani partiji svoja šaha, smo ravno obstali na severnem londonskem kolodvoru.

Poslovali smo se. Bogoljubov je hotel ostati v Londonu nekaj dni, predsednik šahovske zveze je hitel domov, meni pa se je mudilo na Waterloo-kolodvor. Končan je bil zame šahovski kongres in pričelo se je potovanje v Ameriko. Sam sem ostal. Izmučen, malo bolan, nervozen.

Avto je drvel po londonskih ulicah proti Westminsteru. Nehote sem pozabil na Ameriko in začel loviti znane slike: Trafalgar square, Piccadilly Circus, Buckingham Palace, White Hall. Večkrat sem bil že v Londonu in vzljubil sem bil že davno to kulturno središče sveta.

Voz je zavil na westminsterski most. Pogledal sem na desno. Veličastna stavba parlamenta se je dvigala na bregu Temze. Velikokrat sem bil pri prejšnjih svojih obiskih okoli nje. To pot je bila popolnoma omrežena z lesenim ogradjem. Popravljali so jo.

Kot bi trenil sem bil nato na Waterloo-kolodvoru. Pozabljen je bil Nottingham, šah, London. Živci so mi znova zaigrali. Nepopisna gneča je

polnila prostrani kolodvor. Sobota je bila. Ena ura popoldne. London je pričel svoj weekend.

Postrežček me je poučil, da je več vlakov, ki odidejo okoli dveh v Southampton. Čakati sem moral tri četrti ure. Vročina je postajala neznozna. Vrvenje okoli mene je trgalo živce v glavi. Potihem sem menda kled.

Slednjič se je zopet pojavil prijazni postrežček. Posadil me je v voz, lepo zložil mojo prtljago in mi voščil srečno pot. Mehanično sem ga še vprašal, ali je vlak res pravi in kdaj pridem v Southampton. Nasmehnil se je samozavestno in kratko pristavil: „Okoli štirih“. Naslonil sem se in zaprl oči. Bil sem na kraju svojih moči.

Menda sem dremal, ko so postaje drvele mimo okna. Zdelo se mi je tudi, da sem v polsnu videl ogromen parnik v daljavi. Počival sem in čakal. Toda počasi sem postajal nestrpen.

Naenkrat se mi je zazdelo, da sem na napačni poti. Ura me je utrdila v sumnji: pet je že bilo. Vprašal sem ves v skrbeh sopotnika. „Southampton je daleč za nama“, je odvrnil, „ta vlak se tam sploh ne ustavlja“.

S težavami se je začela moja dolga pot. V B o m n m o u t h u sem moral čakati na povratni vlak. Ob sedmih zvečer sem bil šele v Southamptonu. Udobni hotel me je potolažil. Še bolj me je potolažilo pri večerji plzensko pivo. Zelo sem ga bil vesel. Saj v Angliji sicer ni prav lahko, dokopati se do mrzle pijače.

Nisem še videl pristanišča, ki bi bilo tako mirno, čisto in urejeno kot je Southampton. V nedeljo 29. avgusta je avto, ki me je peljal k parniku, drčal po široki, asfaltirani cesti, po počivajočem, lepem mestu, ob dolgem bregu, od pira do pira. Norddeutscher Lloyd ima 104. pir. Zelo je razsežen. Ogromno halo ima in tik ob nji pristajajo parniki. V samo halo pa prihajajo vlaki, ki dovažajo iz Londona potnike. „Bremen“ je imel kar dva posebna vlaka iz angleške prestolnice.

Ogromna ladja je že stala ob kamenitem bregu, ko sem vstopil v halo. Toda vkrcal sem se počasi. Pregled prtljage me sicer ni dolgo zadrževal, tudi pregled potnega lista je bil hitro opravljen. Pač pa sem se zamudil z nakupovanjem nemških mark.

Za petdeset mark sem plačal nekaj manj kot tri funte. Nekako 11 dinarjev je veljala marka. Premalo sem jih kupil. Nisem vedel, da je življenje na „Bremenu“ tako drago, da bom samo za napitnine izdal 60 mark. Še manj sem bil pripravljen na oderuški kurz 2:4 mark za en dolar na parniku.

Nekako ob 11. uri sem bil v kabini, opoldne smo odrinili. Na krovu sem našel drugega jugoslovanskega delegata za svetovno konferenco o energiji, g. inšpektorja inž. Jokšiča. Prijetnejšega in ljubeznivejšega tovariša mi usoda ni mogla nakloniti.

„Bremen“ ni krenil iz Southamptona naravnost v Ameriko. Prihajajoč iz Bremana je pristal prvič na južni angleški obali, nato pa še v Cherbourgu. Zvečer ob petih smo bili na francoski obali. Potem pa smo odrinili v noč, na široko morje, proti Novemu svetu. Za dobrih pet dni je parnik postal svet zase, s tremi tisoči prebivalcev. Potnikov je bilo med njimi okoli 2200.

Ko sem bil leta 1927. prvič v Ameriki, sem potoval tja z nemškim parnikom „Westphalijo“, ki je imel samo 15.000 ton, nazaj pa s francoskim parnikom „Ile de France“, ki jih je imel 35.000. „Bremen“ je še večji. Tudi udobnejši je in modernejši.

Potniki prvega razreda smo imeli na „Bremenu“ kar devet nadstropij na razpolago in štiri dvigala so neprestano vozila gori in doli. Na solnčnem krovu zgoraj je bila posebna luksuzna restavracija za milijarderje, pod njim promenadni krov z velikim salonom, plesno dvorano in kavarno. V plesni dvorani je bil popoldne kino.

Pod promenadnim krovom so bile na krovih A, B in C kabine. Na njih so bile tudi prodajalne in obratne pisarne. V šestem krovu je bila velika restavracija. Še niže frizer in drugi obrtniki.

Spodaj v devetem krovu smo imeli kopališče. Vsako jutro smo se v kopalnih plaščih vozili doli. V telovadnici smo pa morali naporno jezdit, veslati, skakati in telovaditi, preden nas je športni oficir spustil plavat v slano, čisto morsko vodo.

Človek postane neverjetno len, če potuje tako udobno, kot smo potovali na „Bremenu“. Zajtrk in promenada sta izpolnila dopoldan, ki ga je kopanje močno načelo. Po kosilu smo srebali v salonu črno kavo in poslušali ladijski orkester. Ob treh so bile v plesni dvorani „konjske dirke“. Z lesenimi konjički seveda, ki so skakali po diktatu kocke. Ob petih nam je zaigral kino.

Večerja je zbrala vse potnike, v večernih oblekah seveda, in kasneje jih je oddala salonu in plesni dvorani. Stari grešniki so radi izginili v bar. Solidni gostje so se rajši sprehajali po promenadnem krovu. Pozno šele je legel nočni mir na plavajoči hotel.

V petek 4. septembra smo že nekako ob devetih zjutraj zagledali ameriško obalo. Long Island nas je potem spremljal več ur. Točno opoldne smo se ustavili pred karantensko postajo Staten Island.

Na promenadnem krovu sem stal. Mimo nas je zavila ogromna „Queen Mary“ proti New-Yorku. Prehitela nas je. Zapustila je Southampton za nami. Nehote sem gledal za njo. V meglo, ki je ležala na morju.

Naenkrat pa sem zagledal daleč zadaj znano silhueto. Nebotičnike spodnjega New-Yorka, vse zavite v megleno kopreno! Po dolgih petih

dnevih so mi živci vnovič zaigrali: New-York! Kakšen bo neki sedaj, po skoraj desetih letih?

Ob dveh popoldne smo bili v piru. Nepopisna gneča! Nered. Prtljaga nagrmadena v ogromne kupe. Potniki brez glave. Carinikov premalo. Nervoznost splošna. Loteval se nas je obup.

Visok, simpatičen gospod je stopil k meni in inž. Joksiću: naš njujorški generalni konzul Rad o j e J a n k o v i ć, sedanji naš poslanik v Tirani. Čakal je na naju. S seboj je imel dva svoja uradnika in konzularnega služabnika.

Vsi smo dolgo naporno iskali kovčege. Ta je bil v tem kupu, oni v drugem. Gospod gen. konzul je sam nosil, sam premetaval kupe, sam vodil. Nazadnje, ko smo imeli vse svoje stvari, je energično okrajšal carinski pregled. Ob štirih popoldne naju je zrinil v sobi hotela Commodore, v srcu ogromnega New-Yorka.

Med mojim prvim potovanjem v Severno Ameriko in letošnjim drugim leži skoraj deset let. Deset zelo težkih, nenavadno kritičnih let. Zato je moja stara slika Amerike dokaj različna od nove.

V februarju leta 1927., ko sem prvič prišel v New-York, je nad Zedinjenimi državami sijalo toplo solnce izredne prosperitete. Američani so bili takrat izredno zaposleni, dolar, pravi, zlati dolar je krožil z mrzlično naglico, ljudje so imeli vsega dovolj.

Letos je še gledala gospodarska kriza iz upadlih oči Njujorčanov, ki so očitvidno mnogo pretrpeli in ki se le polagoma postavljajo na noge. Letos je iz daljnega zapada vel suh veter, ki je opalil neizmerne planjave. S skrbjo je v septembru gledal New-York v strahotno sušo zapadnih držav.

Letos so bili vsi pogledi še polni strahu. Hudičevi dolar je bil pokazal, kaj zmore, če se mu človeštvo preveč uda. In da ni prišel R o o s e v e l t, ki je decimiral dolar, ki je začel oznanjevati novo vero, bogve, kaj bi bilo.

Med Ameriko iz leta 1927. in med ono, ki sem jo videl letos, stoji Roosevelt, stoji novo gledanje na svet, stoji prelom dveh dob. Letošnja Amerika, čeprav je še vsa izstradana, čeprav ji še težka bolezen gleda iz oči, mi je simpatičnejša od one stare, zlate, bogate in objestne.

Prišel sem to pot ravno v začetku volilne borbe za mesto predsednika Zedinjenih držav. Nehote sem bil takoj na Rooseveltovi strani. Njegov nasprotnik je bil nedvomno zastopnik starih nazorov, stare Amerike, starega dolarja. Zdelo si mi je takoj, da mora propasti. Saj one stare Amerike ni več, saj je nikoli več ne bo. Hvala Bogu, da je ni več! Neprikupna je bila, neznosna. Opisal sem jo pred leti v „Ljubljanskem Zvonu“ kot največje bojišče sveta v najokrutnejši človeški vojni.

Še nekaj mi je bilo takoj jasno, ko sem se udal novi njujorški atmosferi. Da smo zaman prišli na svetovni energijski kongres, da ne bomo našli

nobene dokočne rešitve na stavljena vprašanja, da kongres strokovnjakov, tehničnih, gospodarskih in finančnih, ni forum, ki odloča o najusodnejših vprašanjih človeštva.

Vprašanja gospodarskih sistemov in energijskega gospodarstva se rešujejo vedno politično. Kongresi lahko svetujejo, odloča pa politika. Svetovni kongres v Washingtonu je lahko debatiral o prednostih zasebnega električnega gospodarstva, predsednik v Beli hiši je gradil državne velike elektrarne.

Svetovni naš kongres je imel pogrešno sestavljen program. Zato je zaman iskal odgovorov na stavljena vprašanja. Njim je odgovorila volilna Rooseveltova borba. Njim odgovarja državljanska vojna v Španiji.

Tako siguren sem bil, da pravilno gledam na resnično ozadje washingtonskega kongresa, da sem se od prvega dne svojega bivanja v Ameriki udajal predvsem z vseh strani na me hrumečim vtisom in da sem od prvega dne njim na ljubo zapostavljal kongresne dogodke in posle. Ni mi žal. Celo vesel sem, da sem krenil v pravo smer in dobro izkoristil zanimive dni drugega svojega ameriškega potovanja.

Zato sem tudi marsikaj videl v New-Yorku, v Ottavi, v Montrealu, v Pittsbourghu in v okolici niagarskih slapov. Zato sem razmeroma malo doživel v Washingtonu. Najmanj vtisov mi je dal kongres sam. Prestolnica Zedinjenih držav pa je seveda zanimiva dovolj, tudi če ni kongresa v nji.

Videl sem tudi zanimive glave. Naj omenim dve: Teslino in Rooseveltovo. Nikola Tesla mi je podaril celo popoldne, Roosevelta sem poslušal v predavanju na svetovnem kongresu in videl, ko me je sprejel kot zastopnika jugoslovanskega nacionalnega komiteja.

O Ameriki je pisalo mnogo ljudi. Vsi, ki so opisovali to čudovito deželo, so si edini v tem, da je brez duše. Skoraj vsi opisovalci so opazili, da so Američani brez korenin, da ameriške kulture ni — še ni — in da Američani v Zedinjenih državah ne tvorijo naroda — da še ne tvorijo naroda.

Sam sem mnogo razmišljal o vsem tem. Če pa danes primerjam ameriške vtise iz leta 1927. z letošnjimi, se mi odpira pogled daleč nazaj v skrivnostne vire ameriških posebnosti in težav.

Danes sem prepričan, da doživlja Amerika zadnje pojave v velikem procesu človeštva, ki smo mu nadeli ime: preseljevanje narodov. Zdi se mi, da je Amerika popolnoma razumljiva le tedaj, če jo uvrstimo v ta veliki historični proces.

Okoli Kristusovega rojstva so pljuskali valovi ogromne človeške reke, valeče se iz neizmernih azijskih planot proti zapadni Evropi, ob utrjeno

mejo rimskega cesarstva. Pred mejo, v Germaniji in Sarmaciji so živeli barbari, za mejo kulturni svet.

Kultura je vedno in povsod plod ustaljenosti in miru. Vsak narod je barbarski, dokler si še išče svojega doma. Zato je preseljevanje narodov pomenilo napad barbarov na kulturni svet. Zato je ob začetku srednjega veka stara kultura v zapadni Evropi umrla. Utonila je v valovih barbarske reke.

Ko pa so barbari podrli rimski zid in pohodili rimsko cesarstvo, so kaj kmalu na potu proti zapadu zadeli ob nov zid — ob obalo Atlantskega oceana. Ustavili so se, ker so se morali. Usedli so se, ker niso mogli naprej. Našli so nove domove. Nova kultura je bila naenkrat zopet možna in nastala je — faustična.

Človeška reka, valeča se z vzhoda na zapad, se je ob francoski in flandrski obali zajezila, toda dotok ji ni usahnil. Nепrestano so človeške množice pritiskale z vzhoda. Ves srednji vek je poln invazij: turških, tatarskih, hunskih, mongolskih.

Najbrže bi bile razmere v zapadni Evropi postale nazadnje neznosne, da se ni o pravem času odprla pot v Ameriko. Kdor gleda vse to z višjega stališča, opazi, da je najprej meja rimskega cesarstva ob Renu in Donavi zadrževala preseljevanje narodov, kasneje pa ravno tako obala Atlantskega oceana. Vidi, da je rimski zid stoletja vzdrževal sunke. Vidi, da je ravno tako vzdrževala sunke zapadna obala Evrope. Ve, da se je rimski zid dokončno podrł leta 476., ocean pa popustil leta 1492.

Od trenutka, ko se je človeški reki, dolgo zajezeni v zapadni Evropi, odprla pot naprej, proti zapadu, je preseljevanje narodov znova prišlo v tek. Milijoni in milijoni so prekoračili Atlantski ocean. Začeli so polniti severno in južno Ameriko. Prav tako so pred stoletji polnili in napolnili zapadno Evropo.

V Ameriko prihajajoči so bili barbari. Ostali so barbari, dokler so se selili. Saj ni bilo konca preseljevanja, ko so priseljenci stopili na ameriška tla. Saj so za njimi neprestano prihajali drugi, ki so jih potiskali naprej proti zapadu. To je trajalo stoletja vse do naših dni. Zato je Amerika še danes barbarska dežela.

In vendar ni več barbarska. Prve nežne kulturne cvetke že poganjajo iz nemirnih ameriških tal. Daleč je še do svojevrstne, samobitne ameriške kulture. Toda pomlad je že tu in njeno brstenje.

Človeška reka, ki ji je Kolumbus utrl in odprl pot proti daljnemu zapadu, se je ob začetku tega stoletja vnovič zajezila, ko je dospela do obale Tihega oceana. Američan, večni pustolovec in potovalec, se je usedel, ker se je moral. Američan je našel svoj dom, tam, kjer je, tam bo ostal. Ustaljenje pa mu je prineslo, kakor povsod, možnost nastanka nove kulture.

Amerika danes ni več bojišče. V Ameriki je končana borba boja vseh proti vsem, doba ropanja in osvajanja, doba neomejenih možnosti. Amerika je dobila svojo zapadno mejo. Z njo svojo novo usodo.

* * *

Constitution Hall v Washingtonu ima ogromno dvorano. Gotovo je za tritisoč glav prostora v nji. Do zadnjega kotička je bila napolnjena, ko je letos 11. septembra Roosevelt stopil na tribuno, da opiše udeležencem svetovnega energijskega kongresa svoje gledanje na energijsko gospodarstvo Zedinjenih držav.

Zagledal sem se v izredno glavo. Zagledal sem se v nenavadnega človeka. V ohromeli polovici njegovega orjaškega telesa sem nehote videl simbolizirano staro kapitalistično Ameriko, ki ji je velika svetovna kriza strla ude, v zdravi, energije polni polovici pa novo, vso živo, prodirajočo Ameriko, novi svet, novi gospodarski sistem, novega duha.

V spoštljivo tišino so padali stavki, ideje. Mojstrsko črtana slika starih preživelih gospodarskih potov je hitela mimo poslušalcev. Predsednik Zedinjenih držav je postal energičen, bojevit, oster, ko je obrnil svoje besede iz preteklosti v bodočnost.

Človeštvo je potrebno energije kakor vsakdanjega kruha. V električni obliki je energija nenavadno blagodejna, ker jo brez težav prenašamo in razdeljujemo. Razdeljevanje pa je potrebno, ker so potrebe razdeljene, ker je vsak človek lačen in energije žejen.

Kapitalistično električno gospodarstvo se ne briga za potrebe posameznikov, lastna korist mu je edina gonilna sila. „Električni tok je predrag“, je zarohnel Roosevelt, „bankirji imajo za moje opomine gluha ušesa. Zato sem gradil državne velike elektrarne. Zato jih bom še gradil, če dosedanje ne bodo zlomile cen.“

„Daleč na zapadu je dograjena vodna elektrarna Boulders Dam“, je nadaljeval. „Voda je zajezena in nabrana, turbine so pripravljene, generatorji na skoku. Električne mreže že leže nad razsežnimi pokrajinami, ki težko čakajo oplajajoče elektrike.“

„Boulders Dam“, je vzkliknil veliki voditelj, „kličem te v življenje.“ Energično je pritisnil gumb, pod katerim je ležal konec dolgega voda iz Washingtona v Colorado. Pognal je v ogromno daljavo električni tok, ki je sprožil novo veliko elektrarno v obrat.

Historični trenutek mi je še ves živ pred očmi. Dvorana ploska. Zvočnik se oglasi in začne pripovedovati, da se turbine že vrte, hitreje, hitreje. Da generatorji že potiskajo električni tok v vode, da je električna kri že v nešteti žilah velikega ozemlja.

Vsi prevzeti nismo niti prav opazili, da je govornik zapustil tribuno, da je šel preko odra in izginil. Apostol je užgal novo vero, svojo vero, v zastopnikih svetovnega gospodarstva.

Morda jo je pretežni večini poslušalstva užgal le za trenutek, ker so jo takoj zadušili stari predsodki. Morda je zato tako naglo ušel, ker se je bal hlada, ki bi se kaj lahko vlegel na vročo njegovo željo, pomagati človeštvu in usmeriti ga v boljšo bodočnost.

Meni je vera ostala. Dolgo pred Rooseveltovim govorom na svetovnem energijskem kongresu se je že vzbujala v meni in hrepenela po iskri, ki bi jo vžgala. Iskro je vrgel velikan v mojo žejno glavo.

Kakor v snu sem krenil na pot, nazaj v New-York, od tod v K a n a d o , v M o n t r e a l , O t t a w o , k n i a g a r s k i m s l a p o v o m . Nekritično sem pregledaval velikanske kanadske vodne naprave, mogočne jezove, elektrarne ob njih.

Zamišljen sem strmel v neizmerno množino debel, ki so plavala po širokih kanadskih rekah. Kakor neštete žveplenke so bila, pometane v vodo, počasi plavajoče navzdol. Dolge ure sem stal ob jezovih in opazoval težake, ki so uravnavali pretok lesa skozi ozke odprtine jezov.

Ničesar si nisem mislil pri tem. Vpraševal nisem, od kod toliko lesa, saj sem videl, da je vsa Kanada en sam neizmeren gozd. Vpraševal nisem, kam plovejo debla, saj sem vedel, da bo iz njih nastal papir, ki ga troši Amerika kakor noben drug del sveta.

Oči so se mi obrnile v notranjost. Tam se je dvigal plamen, ki je požiral stare teorije individualističnega gospodarstva, ki je pokončaval stare predsodke in pošastno obsvetljeval stare slike človeškega gorja — nepotrebne, neizmerne gorja.

Počasi sem se dokopal do jasnega pogleda v bodočnost. V Pittsbourghu sem v mrzlici hodil dolge ure po peti aveniji, sam, silno zaposlen s svojimi mislimi. Nenadoma sem se odločil.

Zvečer sem zapustil svoje sopotnike in skočil v vlak. Zjutraj sem se zbudil v New-Yorku. Nedelja je bila. Čudovit mir je ležal na vražjem mestu. Tudi v meni je bilo zaenkrat vse mirno.

Drugi dan sem bil na krovu „Bremena“. Dovolj sem imel slik in vtisov. Več bi jih ne bil prebavil. O polnoči je parnik krenil na svojo dolgo pot v Evropo. Nad H u d s o n o m je ležala neprodirna megla.

Vsaka država ima svoje gospodarstvo. Delo vseh državljanov se kopiči v teku leta v neštete dobrine, potrebe prebivalstva pa jih požirajo. Če država ne porabi več, ko je delo ustvarilo, je njeno gospodarstvo v redu.

Zakaj imamo navado, pregledati ga vsako leto? Ker je kmet steber vsakega državnega gospodarstva. Njemu pa se delo vrti v letnih krogih.

Če zatrem vse stare teorije v sebi in gledam brez predsodkov v gospodarstvo države, vidim jasno, da odloča v letnem obračunu samo razmerje med celokupnim pridelkom in celokupno porabo. Če počivajo milijoni, ker „ni dela“, je pridelek manjši in pomanjkanje je neizbežno. Če dela vsak državljani zdravih rok ali zdrave glave, je vsega dovolj.

Zakaj je pa svetovna gospodarska kriza prinesla toliko gorja? Zakaj je vrgla v Zedinjenih državah petnajst, v Nemčiji šest milijonov delavcev na cesto? Zakaj sta mraz in glad razdirala domove? Zakaj so ljudje počivali, zakaj niso delali? Ali ni bilo prav lahko z delom zatreto pomanjkanje?

Seveda je bilo. Toda po starih nazorih ni bilo dovolj, da nastajajo dobrine. Saj jih nihče ni delil po potrebi. Kruti egoizem individualističnega gospodarstva je zaviral preprosto in jasno gospodarjenje.

Med pridelkom in potrebo je doslej stal denar. Nihče ni videl, da denar ni dobrina, da je le nakaznica na dobrino. Nihče ni videl, da država lahko dela z denarjem, kar hoče, da lahko tiska bankovce v poljubni množini, da lahko gospodari s krediti, z najbolj vratolomnimi — na koncu leta si stojita vendarle samo pridelek in poraba nasproti.

Denar je pripomoček za razdeljevanje dobrin in zato je požrešnemu državljanu silno ljub, lačnemu pa silno sovražen. Človek ne potrebuje denarja, temveč kruha, obleke, kurjave, knjig. Vsega tega ni brez dela, denar pa je.

Če država vrže milijarde med ljudi, ki nimajo dela in stradajo, jim stiska nakaznice v roko, nakaznice na jelo in obleko. Zakaj naj bi bile te nakaznice nevarnejše od drugačnih, ki jih je tudi kapitalizem imel? Zakaj naj država ne zaposli milijonov z gradnjami cest, mostov, železnic, če drugega dela „ni“?

Bankovci, ki jih država vrže dodatno v promet, razvrednotijo že krožeče. Torej plača vsakdo, ki ima denar, nekaj za nove ceste, nove šole, nove palače. Celokupno premoženje prebivalstva raste z vsakim delom, tudi z delom težkih časov, premoženje posameznika pa se pri tem spreminja.

Gospodarskih kriz bi ne bilo, če bi vsak posameznik ne obračunaval s svojimi sosedi. Vsi bi imeli dovolj, če bi vsi delali in če bi država nadzirala razdeljevanje dobrin. Če pa ga prepušča denarju, je nepotrebno gorje neizbežno.

Roosevelt je povečal državne dolgove za najmanj dvajset milijard dolarjev. Kaj zato? Ali ni pognal počivajočih na delo? Nemčija se je v zadnjih letih silno zadolžila. Bogve za koliko milijard. Kaj zato. Vsa Nemčija dela. Vsi njeni prebivalci služijo. Pa če tudi izdelujejo orožje. Brez umetnega, dodatnega dela bi niti orožja ne bilo. Nemčija trpi pomanjkanje, ker ne kopiči dobrin, s svojim izšljenim delom pa jemlje bogatašem in daje stradajočim. Vsa Rusija dela. Pridelala je že ogromne dobrine. Tudi nji ni važen denar.

Nova vera je vera v tehtnico, ki meri potrebe s pridelki. Nova vera je vera v pravično razdeljevanje pridelanih dobrin. Nova vera je vera v oblast države nad denarjem.

Roosvelt je strl dolar. Nemčija je strla marko, Rusija rubel. Denar vsega sveta se zvija v smrtnih krčih. Odslužil je. Zlato, ki mu je tvorilo hrbtenico, leži mrtvo v podzemskih shrambah. Pokopano, najbrže za vedno.

Delavstvo in industrija Slovenije

Vito Kraigher

Uvod.

„Slovenija se iz dneva v dan bolj industrializira“, „Slovenija je najbolj industrijska pokrajina Jugoslavije“, Bodočnost Slovenije je v razvoju njene industrije“ — To so splošne trditve o gospodarskem značaju naše zemlje, katere slišimo in beremo dan za dnevno.

S takimi splošnimi in površnimi trditvami se zadovoljujemo že 10 let, ne poglobimo se pa v bistvo današnjega položaja in razmer, ki vladajo pri nas ter se zlasti oziramo v njen industrijski razvoj z nekim naivnim zaupanjem.

Še mnogo manj nas zanima usoda delavstva, ki je poglavitni tvorec industrije v Sloveniji.

Delavske ustanove — Delavska zbornica, OUZD, Borza dela, Inspekcija dela, Strokovne organizacije — izdajajo leto za letom poročila z bogatimi statističnimi podatki, ki nam pripovedujejo o vedno nižjih delavskih mezdah, o zelo valujočem številu delavstva, o porastu ženske delovne sile itd., kar pa malokdo bere in skoraj nihče ne proučuje. Tako se dogaja, da piše o sestavi ljubljanskega delavstva Hrvat¹ in da Slovenec-Amerikanec,² ki se je za leto dni vrnil v staro domovino, bolje pozna socialno strukturo naše sredine, kakor mi, ki v njej živimo.

Brezbriznost do gradiva, ki kaže razvojne smeri tako važnega dela slovenskega prebivalstva, kakor je delavstvo, je neodpustljiva ter za sedanjost in bližnjo bodočnost Slovenije lahko tudi usodna.

Vsa slovenska poprevertatna politika hira na nepoznavanju dejanskih razmer v Sloveniji, iz katerih bi spoznali razvojne smeri, ki se uveljavljajo na najrazličnejših področjih slovenskega narodnega življa. Vsa poprevertatna politika Slovencev je zato tudi neslovenska in v veliko primerih tudi proti-

¹ Branimir Haberle: „Struktura delavstva naših glavnih mest. I. Delavstvo mesta Ljubljane“. Radnička Zaštita 1935, št. 10—11.

² Luis Adamič.